

Leo Trotskij

Intelligentsian och socialismen

1910

För tio år sedan, eller till och med för sex eller sju år sedan, kunde försvararna av den ryska subjektiva sociologiska skolan ("Socialistrevolutionärerna") med framgång ha använt den senaste pamfletten av den österrikiske filosofen Max Adler för sitt syfte. Men under de senaste fem eller sex åren har vi genomgått en så grundlig, objektiv "sociologisk skola", och dess lärdomar är skrivna på våra kroppar i så uttrycksfulla ärr, att intelligentsians mest värtaliga apoteos, även om den kommer från M. Adlers "marxistiska" penna, inte kommer att vara till någon hjälp för den ryska subjektivismen. Tvärtom är våra ryska subjektivistens öde ett mycket allvarligt argument mot Max Adlers påståenden och slutsatser.

Ämnet för denna pamflett är förhållandet mellan intelligentsian och socialismen. För Adler är detta inte bara en fråga om teoretisk analys utan också om samvete. Han vill övertyga. Adlers pamflett, som bygger på ett tal inför en publik bestående av socialistiska studenter, är fylld av glödande övertygelse. Proselytismens¹ anda genomsyrar detta lilla arbete och ger en särskild nyans åt idéer som inte gör anspråk på att vara nya. Att vinna intelligentsian för *sina* ideal, att till varje pris erövra deras stöd, denna politiska önskan är överordnad den sociala analysen i Adlers pamflett, ger den dess speciella ton och bestämmer dess svagheter.

Vad är intelligentsian? Adler ger naturligtvis inte detta begrepp en moralisk utan en social definition: intelligentsian är inte ett ordensällskap som hålls samman av ett historiskt löfte, utan är ett socialt skikt som omfattar alla slags "hjärnarbetande" yrken. Hur svårt det än må vara att dra en skiljelinje mellan "manuellt" arbete och "hjärnarbete", så är intelligentsians allmänna sociala drag tillräckligt tydliga, utan att man behöver gå in på några detaljer. Intelligentsian är en hel klass – Adler kallar den en interklassgrupp, men i grund och botten är det ingen skillnad – som existerar inom det borgerliga samhällets ramar. Och för Adler är frågan: vem eller vad har bättre rätt till denna klass' själ? Vilken ideologi är innerst inne obligatorisk för den, som ett resultat av själva karaktären av dess sociala funktioner? Adler svarar: kollektivismens ideologi. Att den europeiska intelligentian, i den mån den inte är direkt fientligt inställd till kollektivismens idéer, i bästa fall står vid sidan av de arbetande massornas liv och kamp, varken het eller kall, är ett faktum som Adler inte blundar för. Men det borde inte vara så, säger han, det finns inga adekvata objektiva skäl för det. Adler motsätter sig bestämt de marxister som förnekar att det finns allmänna förhållanden som skulle kunna åstadkomma en massrörelse av intelligentsian i riktning mot socialismen.

"Det finns", förklarar han i sitt förord, "tillräckligt många faktorer – dock inte rent ekonomiska, utan hämtade från en annan sfär – som kan påverka hela intelligentsians massa, även bortsett från deras proletära livssituation, som tillräckliga motiv för att de ska ansluta sig till den socialistiska arbetarrörelsen. Allt som behövs är att intelligentsian görs medveten om denna rörelses väsentliga natur och om sin egen sociala ställning." Vilka är dessa faktorer? "Eftersom okränkbarhet och framför allt möjligheten till fri utveckling av andliga intressen", säger Adler, "hör till intelligentsians väsentliga livsvillkor, är teoretiskt intresse helt jämställt med ekonomiskt intresse när det gäller intelligentsian. Om alltså orsakerna till att intelligentian ansluter sig till den socialistiska rörelsen huvudsakligen skall sökas utanför den ekonomiska sfären, så förklaras detta inte mindre av de specifika ideologiska existensvillkoren för det mentala arbetet än av socialismens kulturella innehåll" (sid. 7). Oberoende av hela rörelsens klasskaraktär (det är ju när allt kommer omkring bara en väg!), oberoende av dess

---

¹ Proselytism = omvändelseiver

partipolitiska vardagsbild (det är ju när allt kommer omkring bara ett medel!), innebär socialismen till sitt innersta väsen, som ett universellt samhällsideal, att alla former av mentalt arbete befrias från alla slags sociohistoriska bojor och begränsningar. Denna premis, denna vision, utgör den ideologiska bro över vilken Europas intelligentsia kan och måste passera in i socialdemokratins läger.

Detta är Adlers grundläggande ståndpunkt, som han ägnar hela sin broschyr åt att utveckla. Dess radikala fel, som genast faller i ögonen, är dess *icke-historiska* natur. De sociala skälen för intelligentian att gå in i kollektivismens läger, som Adler förlitar sig på, har verkligen funnits där under mycket lång tid; och ändå finns det inga spår, i ett enda europeiskt land, av någon massrörelse av intelligentian mot socialdemokratien. Adler ser naturligtvis detta lika väl som vi gör. Men han föredrar att se orsaken till intelligentians främlingskap från arbetarrörelsen i den omständigheten att intelligentian *inte förstår socialismen*. I viss mening är det sant. Men vad förklarar i så fall denna ihållande brist på förståelse, som existerar parallellt med att de förstår många andra extremt komplicerade frågor? Det är uppenbart att det inte handlar om svagheten i deras teoretiska logik, utan om kraften hos irrationella element i deras klasspsykologi. Adler själv talar om detta i sitt kapitel *Bürgerliche Schranken des Verständnisses* (Borgerliga gränser för förståelse), som är ett av de bästa i pamfletten. Men han tror, han hoppas, han är säker på – och här tar predikanten överhanden över teoretikern – att den europeiska socialdemokratien kommer att övervinna de irrationella elementen i hjärnarbetarnas mentalitet om den bara rekonstruerar logiken i sina relationer med dem. Intelligentian förstår inte socialismen eftersom den senare dag för dag framträder för dem i sin rutinmässiga form som ett politiskt parti, ett av många, precis som de andra. Men om intelligentian kan få se socialismens sanna ansikte, som en världsomspännande kulturell rörelse, kan de inte annat än känna igen sina bästa förhoppningar och strävanden i den. Så tänker Adler.

Vi har kommit så långt utan att undersöka huruvida rent kulturella krav (utveckling av teknik, vetenskap, konst) i själva verket är kraftfullare, vad gäller intelligentian som klass, än de klassförslag som strålar ut från familj, skola, kyrka och stat, eller de materiella intressenas röst. Men även om vi accepterar detta för argumentets skull, om vi går med på att i intelligentian framför allt se en korporation av kulturpräster som hittills bara inte har förstått att den socialistiska brytningen med det borgerliga samhället är det bästa sättet att tjäna kulturens intressen, kvarstår frågan i all sin kraft: kan den västeuropeiska socialdemokratien teoretiskt och moraliskt erbjuda intelligentian något mer övertygande eller mer attraktivt än vad den hittills har erbjudit?

Kollektivismen har redan fyllt världen med ljudet av sin kamp under flera decennier. Miljon-tals arbetare har under denna period förenats i politiska, fackliga, kooperativa, utbildnings- och andra organisationer. En hel klass har rest sig från livets djup och tvingat sig in i politikens allra heligaste, som hittills betraktats som de egendomsägande klassernas privata reservat. Den socialistiska pressen – teoretisk, politisk, facklig – omvärderar dagligen de borgerliga värdena, stora som små, från en ny världs synvinkel. Det finns inte en enda fråga i det sociala och kulturella livet (äktenskap, familj, uppfostran, skola, kyrka, armé, patriotism, social hygien, prostitution) där socialismen inte har ställt sin uppfattning mot det borgerliga samhällets uppfattning. Den talar på alla den civiliserade mänsklighetens språk. I den socialistiska rörelsens led arbetar och kämpar människor med olika sinnesstämningar och olika temperament, med olika förflutna, sociala kontakter och levnadsvanor. Och om intelligentian ändå "inte förstår" socialismen, om allt detta sammantaget inte räcker för att göra det möjligt för dem, för att tvinga dem att förstå den kulturhistoriska betydelsen av denna världsrörelse, borde man då inte dra slutsatsen att orsakerna till denna fatala brist på förståelse måste vara mycket djupgående och att försöken att övervinna den med litterära och teoretiska medel i sig är hopplösa?

Denna idé framträder ännu mer slående i historiens ljus. Det största inflödet av intellektuella till den socialistiska rörelsen – och detta gäller alla länder i Europa – ägde rum under den första perioden av partiets existens, när det fortfarande var i sin barndom. Denna första våg förde med sig de mest framstående teoretikerna och politikerna inom Internationalen. Ju mer den europeiska socialdemokratien växte, ju större massan av arbetare som förenades kring den blev, desto svagare (inte bara relativt utan absolut) blev inflödet av nya element från intelligentsian. *Leipziger Volkszeitung* sökte länge förgäves genom tidningsannonser efter en redaktionsmedarbetare med universitetsutbildning. Här tvingar sig en slutsats på oss, en slutsats helt i strid med Adler: ju mer definitivt socialismen har avslöjat sitt innehåll, ju lättare det har blivit för var och en att förstå dess uppgift i historien, desto mer bestämt har intelligentsian ryggat tillbaka för den. Även om detta inte betyder att de fruktar socialismen själv, är det ändå uppenbart att det i Europas kapitalistiska länder måste ha skett några djupgående sociala förändringar som har hindrat förbrödning mellan universitetsfolk och arbetare, samtidigt som de har underlättat för arbetarna att komma till den socialistiska rörelsen.

Vilken typ av förändringar har detta varit? De mest intelligenta individerna, grupperna och skikten inom proletariatet har anslutit sig och ansluter sig till socialdemokratien. Tillväxten och koncentrationen av industri och transport påskyndar bara denna process. En helt annan typ av process pågår när det gäller intelligentsian. Den enorma kapitalistiska utvecklingen under de senaste två decennierna har otvivelaktigt skummat av grädden av denna klass. De mest begåvade intellektuella krafterna, de med initiativkraft och tankeflykt, har oåterkalleligen absorberats av den kapitalistiska industrin, av trusterna, järnvägsbolagen och bankerna, som betalar fantastiska löner för organisatoriskt arbete. Endast andra rangens människor återstår för statens tjänst, och regeringskanslierna, inte mindre än tidningsredaktörer av alla tendenser, klagar över bristen på ”folk”. När det gäller representanterna för den ständigt ökande halvproletära intelligentsian – som inte kan fly från sin evigt beroende och materiellt osäkra livsstil – för dem, som utför fragmentariska, andra klassens och inte särskilt attraktiva funktioner i kulturens stora mekanism, kan de kulturella intressen som Adler vädjar till inte vara tillräckligt starka för att självständigt inrikta deras politiska sympatier mot den socialistiska rörelsen.

Till detta kommer den omständigheten att praktiskt taget varje europeisk intellektuell, för vilken det inte är psykologiskt uteslutet att gå över till kollektivismens läger, inte har något hopp om att vinna en position med personligt inflytande i de proletära partiernas led. Och denna fråga är av avgörande betydelse. En arbetare kommer till socialismen som en del av en helhet, tillsammans med sin klass, från vilken han inte har några utsikter att fly. Han är till och med nöjd med känslan av sin moraliska enhet med massan, vilket gör honom mer självsäker och starkare. Den intellektuelle däremot kommer till socialismen, bryter sin klass' navelsträng som individ, som personlighet, och försöker oundvikligen utöva inflytande som individ. Men just här stöter hen på hinder – och ju längre tiden går desto större blir dessa hinder. I början av den socialdemokratiska rörelsen vann varje intellektuell som anslöt sig, även om hen inte var över genomsnittet, en plats i arbetarrörelsen. Idag finner varje nykomling, i de västeuropeiska länderna, den kolossala strukturen av arbetarklassdemokrati som redan existerar. Tusentals arbetarledare, som har befordrats från sin klass, utgör en solid apparat i vars spets står hedrade veteraner, med erkänd auktoritet, gestalter som redan har blivit historiska. Endast en man med exceptionell begåvning skulle under dessa omständigheter kunna hoppas på att vinna en ledande position för sig själv – men en sådan person, istället för att hoppa över avgrunden till ett läger som är honom främmande kommer naturligtvis att följa minsta motståndets linje in i industrin eller statstjänsten. Mellan intelligentsian och socialismen står således också, som en vattendelare, förutom allt annat, socialdemokratiens organisationsapparat. Den väcker missnöje bland medlemmar av intelli-

gentsian med socialistiska sympatier, av vilka den kräver disciplin och självbehärskning – ibland med hänsyn till deras ”opportunistiska” och ibland tvärtom med hänsyn till deras överdrivna ”radikalism” – och dömer dem till rollen som frågande åskådare som i sina sympatier vacklar mellan anarkism och nationalliberalism. *Simplicissimus* är deras högsta ideologiska fana. Med olika modifikationer och i varierande grad upprepas detta fenomen i alla europeiska länder. Dessa människor är, mer än någon annan grupp, för blasé, så att säga, för cyniska, för att en uppenbarelse, även den mest rörande, av socialismens kulturella betydelse ska kunna erövra deras själar. Endast sällsynta ”ideologer” – jag använder detta ord i både god och dålig bemärkelse – är kapabla att komma till socialistiska övertygelser under stimulans av rent teoretiskt tänkande, med utgångspunkt i lagens krav, som i Anton Mengers fall, eller teknikens krav, som i *Atlanticus*. Men även sådana som dessa kommer som bekant vanligtvis inte så långt som till den faktiska socialdemokratiska rörelsen, och proletarietets klasskamp i dess inre samband med socialismen förblir för dem en bok med sju sigill.

* * *

Adler har helt rätt i att det är omöjligt att vinna intelligentsian för kollektivismen med ett program som syftar till omedelbara materiella förmåner. Men det betyder fortfarande inte att det är möjligt att vinna intelligentsian på något sätt alls, eller att omedelbara materiella intressen och klassband inte påverkar intelligentsian mer övertygande än alla de kulturhistoriska perspektiv som socialismen erbjuder.

Om vi utesluter det skikt av intelligentsian som direkt tjänar de arbetande massorna, som arbetarnas läkare, advokater och så vidare (ett skikt som i allmänhet består av de mindre begåvade representanterna för dessa yrken), så ser vi att den viktigaste och mest inflytelserika delen av intelligentsian får sitt uppehälle genom betalningar från industriella vinster, markhyror eller statsbudgeten, och därmed är direkt eller indirekt beroende av kapitalistklasserna eller den kapitalistiska staten.

Abstrakt betraktat utesluter detta materiella beroende endast militant politisk aktivitet i de antikapitalistiska leden, men inte andlig frihet i förhållande till den klass som tillhandahåller sysselsättning. I själva verket är det dock inte så. Just den ”andliga” karaktären hos det arbete som intelligentsian utför skapar oundvikligen ett andligt band mellan dem och de besuttna klasserna. Fabrikschefer och ingenjörer med administrativt ansvar befinner sig med nödvändighet i ständig motsättning till arbetarna, mot vilka de är tvungna att försvara kapitalets intressen. Det är självklart att den funktion som de utövar i sista hand måste anpassa deras sätt att tänka och deras åsikter till sig själv. Läkare och advokater måste, trots att deras arbete är mer självständigt, nödvändigtvis stå i psykologisk kontakt med sina klienter. Medan en elektriker dag efter dag kan installera elektriska ledningar i ministrars, bankirers och deras älskarinnors kontor och ändå förbli sig själv, är det en annan sak för en läkare, som är tvungen att hitta musik i sin själ och i sin röst som stämmer överens med dessa personers känslor och vanor. Denna typ av kontakt äger dessutom oundvikligen rum inte bara i toppen av det borgerliga samhället. Suffragetterna i London anlitar en advokat som är för suffragetterna för att försvara dem. En läkare som behandlar majorsfruar i Berlin eller fruar till ”kristligt-sociala” affärsinnehavare i Wien, en advokat som sköter deras faders, bröders och mäns angelägenheter, kan knappast tillåta sig lyxen att entusiasmeras över kollektivismens kulturella framtidsutsikter. Allt detta gäller också författare, konstnärer, skulptörer, underhållare – inte lika direkt och omedelbart, men inte desto mindre obevekligt. De erbjuder allmänheten sina verk eller sina personligheter, de är beroende av dess gillande och dess pengar, och på så sätt underordnar de, öppet eller dolt, sina kreativa prestationer det ”stora monster” som de föraktar så mycket: den borgerliga pöbeln. Ödet för Tysklands ”unga” författarskola – som för övrigt redan nu börjar bli ganska tunn på toppen – visar sanningen om detta så väl som något annat. Exemplet Gorkij, som förklaras av förhållandena under den

epok där han växte upp, är ett undantag som bara bekräftar regeln: hans oförmåga att anpassa sig till intelligentsians antirevolutionära degenerering berövade honom snabbt hans ”popularitet”.

Här uppenbaras än en gång den djupgående sociala skillnaden mellan villkoren för hjärn- arbete och manuellt arbete. Fastän det förslavar musklerna och utmattar kroppen, är fabriks- arbetet maktlöst när det gäller att underkasta sig arbetarens sinne. Alla åtgärder som har vidtagits för att få kontroll över den senare, i Schweiz såväl som i Ryssland, har visat sig vara fruktlösa. Hjärnarbetaren är ur fysisk synvinkel ojämförligt friare. Författaren behöver inte stiga upp när fabriks sirenen ljuder, bakom läkarens rygg står ingen övervakare, advokatens fickor genomsöks inte när han lämnar domstolen. Men i gengäld tvingas han inte bara sälja sin arbetskraft, inte bara spänningen i sina muskler, utan hela sin personlighet som människa – och inte genom rädsla utan genom samvetsgrannhet. Följden blir att dessa människor inte vill se och inte kan se att deras professionella kavaj inte är något annat än en fåguniform av bättre snitt än vanligt.

* * *

I slutändan verkar Adler själv vara missnöjd med sin abstrakta och i grunden idealistiska formel om sambandet mellan intelligentsian och socialismen. I sin egen propaganda vänder han sig egentligen inte till den klass av hjärnarbetare som fyller bestämda funktioner i det kapitalistiska samhället, utan till deras unga generation som bara befinner sig i förberedelse- stadiet för sin framtida roll – till studenterna. Bevis för detta ges inte bara av dedikationen ”Till Wiens fria studentförbund” utan också av pamflettalets natur, dess passionerade agitatoriska och predikande ton. Det skulle vara otänkbart att uttrycka sig på detta sätt inför en publik av professorer, författare, jurister, läkare. Ett sådant tal skulle fastna i halsen redan efter de första orden. I direkt beroende av det människomaterial som han arbetar med begränsar Adler själv sin uppgift. Politikern korrigerar teoretikerns formel. I slutändan handlar det om en kamp om inflytande över *studenterna*.

Universitetet är det sista stadiet i den statligt organiserade utbildningen av de besuttna och härskande klassernas söner, precis som kasernen är den sista utbildningsinstitutionen för den unga generationen av arbetare och bönder. I kasernen fostras de psykologiska vanor av lydnad och disciplin som är lämpliga för de underordnade sociala funktioner som senare skall fullgöras. Universitetet utbildar i princip för förvaltning, ledarskap, regering. Ur denna synvinkel är även de tyska studentföreningarna användbara klassinstitutioner, eftersom de skapar traditioner som förenar fäder och söner, stärker den nationella självkänslan, inplanterar de vanor som behövs i en borgerlig miljö och slutligen ger ärr på näsan eller under örat som kommer att tjäna som stämpel på ens tillhörighet till den härskande klassen. Det människo- material som passerar genom kasernerna är naturligtvis ojämförligt mycket viktigare för Adlers parti än det som passerar genom universitetet. Men under vissa historiska omstän- digheter – nämligen när armén med snabb industriell utveckling är proletär i sin sociala sammansättning, som är fallet i Tyskland – kan partiet ändå säga: ”Jag bryr mig inte om att gå in i kasernen. Det räcker för mig att se den unge arbetaren ända fram till tröskeln och [huvudsaken] att träffa honom när han kommer ut igen. Han kommer inte att lämna mig, han kommer att förbli min.” Men när det gäller universitetet måste partiet, om det överhuvudtaget vill föra en självständig kamp för inflytande över intelligentsian, säga precis tvärtom: ”Först här och nu, när den unge mannen i viss mån har frigjort sig från sin familj och när han ännu inte har blivit fånge i sin samhällsposition, kan jag räkna med att få honom i våra led. Det är nu eller aldrig.”

Bland arbetarna är skillnaden mellan ”fäder” och ”söner” enbart en åldersskillnad. Bland intelligentsian är det inte bara en åldersskillnad utan också en social skillnad. Studenten, i

motsats till både den unge arbetaren och sin egen far, fyller ingen social funktion, känner inget direkt beroende av kapitalet eller staten, är inte bunden av några förpliktelser och är – åtminstone objektivt, om inte subjektivt – fri i sin bedömning av rätt och fel. Under denna period jäser allt inom honom, hans klassfördomar är lika formlösa som hans ideologiska intressen, samvetsfrågor betyder mycket starkt för honom, hans sinne öppnas för första gången för stora vetenskapliga generaliseringar, det extraordinära är nästan ett fysiologiskt behov för honom. Om kollektivismen överhuvudtaget kan bemästra hans sinne, så är det nu, och den kommer verkligen att göra det genom den ädelt vetenskapliga karaktären hos sin grund och det omfattande kulturella innehållet i sina mål, inte som en prosaisk ”kniv och gaffel”-fråga. På denna sista punkt har Adler helt rätt.

Men även här tvingas vi återigen stå handfallna inför ett krasst faktum. Det är inte bara Europas intelligentsia som helhet utan även dess avkomma, studenterna, som definitivt inte visar någon dragning till socialismen. Det finns en mur mellan arbetarpartiet och studenternas massa. Att förklara detta faktum enbart med det otillräckliga agitationsarbetet, som inte har kunnat närma sig intelligentsian från rätt vinkel, vilket är hur Adler försöker förklara det, innebär att man förbiser hela historien om relationerna mellan studenterna och ”folket”, det innebär att man i studenterna ser en intellektuell och moralisk kategori snarare än en produkt av den sociala historien. Det är sant att deras materiella beroende av det borgerliga samhället bara påverkar studenterna indirekt, genom deras familjer, och därför är försvagat. Men i motsats till detta återspeglas de allmänna sociala intressena och behoven hos de klasser från vilka studenterna rekryteras i studenternas känslor och åsikter med full kraft, som i en resonator.

Genom hela sin historia – i sina bästa, mest heroiska stunder liksom under perioder av fullständigt moraliskt förfall – har Europas studenter enbart varit borgarklassens känsliga barometer. De blev ultrarevolutionära och förbrödrade sig uppriktigt och ärofullt med folket när det borgerliga samhället inte hade någon annan utväg än revolution. De tog de facto de borgerligt demokratiska krafternas plats när deras politiska ogiltighet hindrade dem från att stå i spetsen för revolutionen, som skedde i Wien 1848. Men de sköt också på arbetarna i juni samma år, i Paris, när borgarklassen och arbetarna befann sig på motsatta sidor av barrikaden. Efter att Bismarcks krig hade enat Tyskland och blidkat borgarklassen, skyndade sig den tyske studenten att bli den figur, uppsvälld av öl och inbilskheter, som tillsammans med den preussiske löjtnanten alltid dyker upp i de satiriska tidningarna. I Österrike blev studenten fanbärare för nationell exklusivitet och militant chauvinism i takt med att konflikten skärptes mellan de olika nationerna i detta land om inflytande över regeringen. Och det råder ingen tvekan om att studenterna genom alla dessa historiska omvandlingar, även de mest motbjudande, visade politisk skärpa och beredskap för självupppoffring och militant idealism; de egenskaper som Adler så starkt förlitar sig på. Även om den normala filistén på 30 eller 40 år inte riskerar att få ansiktet krossat för några hypotetiska föreställningar om ”heder”, kommer hans son att göra detta, med glöd. De ukrainska och polska studenterna vid Lvovs universitet visade oss nyligen återigen att de inte bara vet hur man genomför en nationell eller politisk tendens ända till slutet, utan också hur man offerar sina bröst för revolvernens munstycken. Förra året var de tyska studenterna i Prag beredda att möta allt våld från mobben för att på gatan demonstrera sin rätt att existera som ett tyskt samhälle. Här har vi en militant idealism – ibland precis som hos en tupp som slåss – som inte är karakteristisk för en klass eller en idé utan för en åldersgrupp; å andra sidan bestäms det politiska innehållet i denna idealism helt och hållet av den historiska andan i de klasser som studenterna kommer ifrån och som de återvänder till. Och detta är naturligt och oundvikligt.

I slutändan skickar alla besuttna klasser sina söner till universitetet, och om studenterna under sin tid på universitetet skulle vara en *tabula rasa*² på vilken socialismen kunde skriva sitt budskap, vad skulle det då bli av klassarv och av den stackars gamla historiska determinismen?

* * *

Det återstår avslutningsvis att klargöra en annan aspekt av frågan, som talar både för och emot Adler.

Det enda sättet att locka intelligentsian till socialismen, enligt Adler, är att föra fram rörelsens yttersta mål i dess fulla omfattning. Men Adler inser naturligtvis att detta slutmål framträder tydligare och mer fullständigt i takt med industrins koncentration, mellanskiktens proletarisering och klassmotsättningarnas skärpning. Oberoende av de politiska ledarnas vilja och skillnaderna i nationell taktik framstår ”slutmålet” i Tyskland med ojämförligt mycket större klarhet och omedelbarhet än i Österrike eller Italien. Men just denna sociala process, skärpningen av kampen mellan arbete och kapital, hindrar intelligentsian från att gå över till arbetarpartiets läger. Broarna mellan klasserna är brutna, och för att ta sig över måste man hoppa över en avgrund som blir djupare för varje dag som går. Parallellt med förhållanden som objektivt sett gör det lättare för intelligentian att teoretiskt förstå kollektivismens väsen, växer sig de sociala hindren alltså allt större för intelligentians politiska anslutning till den socialistiska armén. Att ansluta sig till den socialistiska rörelsen i ett avancerat land, där det finns ett socialt liv, är inte en spekulativ handling utan en politisk, och här råder den sociala viljan helt över det teoretiserande förnuftet. Och detta innebär slutligen att det är svårare att vinna intelligentsian i dag än det var i går, och att det kommer att vara svårare i morgon än det är i dag.

Men även i denna process finns det ett ”brott i gradvisheten”. Intelligentsians inställning till socialismen, som vi har beskrivit som ett främlingskap som ökar i takt med att den socialistiska rörelsen växer, kan och måste förändras på ett avgörande sätt till följd av en objektiv politisk förändring som förskjuter balansen mellan de sociala krafterna på ett radikalt sätt. Bland Adlers påståenden är detta mycket sant, att intelligentsian är intresserad av att bibehålla den kapitalistiska utsugningen, inte direkt och inte villkorlös, utan endast indirekt, genom de borgerliga klasserna, i den mån intelligentsian är materiellt beroende av dessa senare. Intelligentsian skulle kunna gå över till kollektivismen om den fick anledning att se kollektivismens omedelbara seger som sannolik, om kollektivismen inte framstod för den som ett ideal för en annan, avlägsen och främmande klass utan som en nära och påtaglig verklighet; slutligen, om – och detta är inte det minst viktiga villkoret – en politisk brytning med bourgeoisin inte hotade varje enskild hjärnarbetare med allvarliga materiella och moraliska konsekvenser. Sådana villkor kan bara skapas för Europas intelligentsia genom en ny samhällsklass politiska styre, och i viss mån genom en period av direkt och omedelbar kamp för detta styre. Hur främmande den europeiska intelligentian än må ha varit för de arbetande massorna – och detta främlingskap kommer att öka ytterligare, särskilt i de yngre kapitalistiska länderna, som Österrike, Italien och Balkanländerna – så kommer intelligentian ändå under en epok av stor social återuppbyggnad – förmodligen tidigare än de andra mellanliggande klasserna – att gå över till det nya samhällets försvarare. En stor roll kommer i detta sammanhang att spelas av intelligentsians sociala egenskaper, som skiljer den från den kommersiella och industriella småbourgeoisin och bondeståndet: dess yrkesmässiga band med de kulturella grenarna av det sociala arbetet, dess förmåga till teoretisk generalisering, flexibiliteten och rörligheten i dess tänkande; kort sagt, dess *intellektualitet*. Ställd inför det ofrånkomliga faktum att hela samhällsapparaten överförs i nya händer, kommer Europas intelligentsia att kunna övertyga sig själv om att de villkor som därmed skapas inte bara inte kommer att kasta dem i avgrunden

---

² Betyder ordagrant ”tom tavla”, dvs en skrivtavla som är helt tom.

utan tvärtom kommer att öppna obegränsade möjligheter för dem att tillämpa tekniska, organisatoriska och vetenskapliga krafter. Och de kommer att kunna föra fram dessa krafter från sina led, även under den första, mest kritiska perioden, då den nya regimen måste övervinna enorma tekniska, sociala och politiska svårigheter.

Men om det faktiska erövrandet av samhällsapparaten var beroende av att intelligentian *dessförinnan* hade gått över till det europeiska proletariats parti, då skulle kollektivismens framtidsutsikter verkligen vara bedrägliga – för som vi har försökt visa ovan blir intelligentians övergång till socialdemokratien inom ramen för den borgerliga regimen, tvärtom mot alla Max Adlers förväntningar, allt mindre möjlig med tiden.

Översättning: Martin Fahlgren

Lästips

[Debatt om Trotskijs marxism \(Krasso/Mandel\)](#). I sitt inledande debattinlägg ägnar Krasso ett längre avsnitt åt att kritisera Trotskijs syn på de intellektuella som den framträder i artikeln ”Intelligentsian och socialismen”. Mandel försvarar Trotskijs inställning och skriver bl a ”Man borde tillägga att Trotskijs instinktiva misstroende mot att dilettanta intellektuella skulle genomtränga ett arbetarparti härstammade från Marx och den delades helt och fullt av Lenin, något som Krasso på ett skickligt sätt glömmer bort.”

Om synen på intellektuella, se även avsnittet ”Vetenskaplig intelligentsia, social vetenskap och proletärt klassmedvetande” i Mandels skrift [Om leninismen](#) (där Mandel också refererar till Trotskijs artikel).